

Οι Εβραίοι της Ρόδου καταγράφονται το 1480 ως ένθερμοι υπερασπιστές της πόλης εναντίον των Τούρκων. □

□ Ιστορική Αναδρομή

Η εγκατάσταση των Εβραίων στη Ρόδο, που αναφέρεται για πρώτη φορά στο βιβλίο των Μακκαβαίων τοποθετείται χρονικά στο 2ο αιώνα π.Χ.

Η Ρόδος έχει διατηρήσει, για πολλούς αιώνες, αναλλοίωτα τα στοιχεία της εβραϊκής παρουσίας. Στα στενά, αψιδωτά, πλακόστρωτα μεσαιωνικά δρομάκια της συνοικίας «Τζουδερία» διατηρούνται μέχρι σήμερα εβραϊκά σύμβολα. Τους Εβραίους της Ρόδου αναφέρει ο ιστορικός Ιώσηπος, τον 1ο μ.Χ. αιώνα. Μετέπειτα ιστορικά κείμενα επιβεβαιώνουν την παρουσία τους κατά τον 12ο μ.Χ. αιώνα. Ο Ραβίνος περιηγητής Βενιαμίν, από την Τουδέλα της Ισπανίας, επισκέφτηκε το νησί το 1116 και αναφέρει στο «Οδοιπορικό» ότι βρήκε εκεί 400 έως 500 Εβραίους. Ο αριθμός τους αυξήθηκε σημαντικά όταν σ' αυτούς προστέθηκαν, το 1280, Εβραίοι από την Αραγονία.

Ένας Ιταλός Ραβίνος περιηγητής, ο οποίος επισκέφτηκε τη Ρόδο το 1467, έγραψε σε γράμμα του, που διασώζεται στη Φλωρεντία «Ποτέ δεν ξαναείδα μία εβραϊκή Κοινότητα, όπου όλοι, από τον μεγαλύτερο ως και τον μικρότερο, είναι τόσο έξυπνοι..... έχουν μακριά μαλλιά και μοιάζουν με πρίγκιπες. Οι ηγέτες των Ιπποτών της Ρόδου επισκέπτονται τακτικά τα εβραϊκά σπίτια για να θαυμάσουν τις χειροτεχνίες των υπέροχων κεντημάτων.

Οι Εβραίοι της Ρόδου καταγράφονται το 1480 ως ένθερμοι υπερασπιστές της πόλης εναντίον των Τούρκων. Μετά την επίθεση των Τούρκων στο νησί έμειναν μόνο 22 εβραϊκές οικογένειες, οι οποίες, παρά το φόβο των αρχικών επιθέσεων από τους Τούρκους, ξαναβρήκαν τη δύναμη να συνεχίσουν τη ζωή τους. Τον 16ο αιώνα πολλοί Εβραίοι εκδιώχθηκαν από τη Ρόδο με απόφαση του Συμβουλίου των Ιπποτών. Η έλευση νέων οικογενειών Εβραίων από τη Θεσσαλονίκη, λίγο αργότερα, είχε ως αποτέλεσμα η Ρόδος να γίνει ένα σημαντικό Σεφαραδίτικο κέντρο.

Κατά τη διάρκεια των επόμενων τεσσάρων αιώνων ιδρύθηκαν πολλές Συναγωγές και Ραββινικές σχολές, οι οποίες, παράλληλα με την άνθηση του εμπορίου, έδωσαν στην Ισραηλιτική Κοινότητα εξέχουσα θέση. Πλούσιοι έμποροι υφασμάτων και μεταξιού συνυπήρχαν με οπλουργούς, τεχνίτες, βιβλιοδέτες και υφαντές.

Από το 1888 ξεκίνησε η λειτουργία του εκπαιδευτικού προγράμματος της Σχολής Alliance Israelite Universelle με δωρεές του Εδμόνδου Ρότσιλντ. Το 1901 λειτούργησε η Σχολή για τα αγόρια και το 1902 για τα κορίτσια. Το σχολικό κτίριο καταστράφηκε από τους βομβαρδισμούς το 1943.

Οι Εβραίοι της Ρόδου ζούσαν σε δυο συνοικίες, διατηρούσαν δυο Συναγωγές και οι περιηγητές που επισκέπτονταν το νησί αναφέρονται στην ευσέβεια των κατοίκων και στην ενασχόλησή τους με θεολογικά θέματα.

Το 1941 ζούσαν στη Ρόδο 1.800 περίπου Εβραίοι, οι οποίοι διατηρούσαν τέσσερις Συναγωγές. Η Συναγωγή «Σαλώμ» στη διασταύρωση των οδών Δοσιάδου και Σιμίου, επέζησε του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, όπως και το παλιό εβραϊκό νεκροταφείο. Η Συναγωγή αυτή, κτίστηκε το 1577.

Γερμανική κατοχή - Ολοκαύτωμα

Από το Σεπτέμβριο του 1943, μέχρι τον Ιούλιο του 1944, ενώ στην υπόλοιπη Ελλάδα οι Γερμανοί συνελάμβαναν και εκτόπιζαν τους Εβραίους, στη Ρόδο δεν εφαρμόστηκε κανένα μέτρο εναντίον τους. Αυτό καθησύχασε τους αρχικούς τους φόβους και έδωσε στα περισσότερα μέλη της Εβραϊκής Κοινότητας μια απατηλή εντύπωση ηρεμίας και ελπίδας ότι τίποτα σοβαρό δεν επρόκειτο να συμβεί. Μόνο μερικοί νεαροί Εβραίοι τόλμησαν, με ετοιμόρροπες βάρκες και μεγάλο κίνδυνο της ζωής τους, να αποδράσουν προς τα παράλια της Τουρκίας. Όλοι οι άλλοι περίμεναν και ήλπιζαν.

Οι Ναζί προετοίμαζαν εν τω μεταξύ το εγκληματικό τους σχέδιο για τον εκτοπισμό και την εξόντωση. Γύρω στα μέσα Ιουλίου του 1944, μια διαταγή της Γερμανικής Διοίκησης επέβαλε στους Εβραίους να διαμένουν αποκλειστικά στην πόλη της Ρόδου ή στα χωριά Τριάντα, Κρεμαστή και Βιλλανόβα (σημερινό Παραδείσι), ακριβώς δηλαδή εκεί που είχαν καταφύγει για να γλυτώσουν από τους βομβαρδισμούς, σε απόσταση όχι μεγαλύτερη από δώδεκα χιλιόμετρα από την πόλη.

Μερικές μέρες αργότερα, στις 18 Ιουλίου του 1944, ένας Γερμανός αξιωματικός εμφανίστηκε στην κατοικία του προέδρου της Κοινότητας για να του διαμηνύσει ότι, σύμφωνα με διαταγή του Γερμανού Διοικητή, όλοι οι άρρενες Εβραίοι από 16 ετών και πάνω έπρεπε να παρουσιαστούν την επομένη στο παλιό αρχηγείο της Ιταλικής Αεροπορίας, έχοντας μαζί τους ταυτότητα και άδεια εργασίας. Με το τέχνασμα αυτό τους έκαναν να πιστέψουν ότι σκοπός της συγκέντρωσης θα ήταν να τους στείλουν σε καταναγκαστικά έργα.

Το επόμενο πρωί δύο αξιωματικοί των SS, σταλμένοι από το «Κομμάντο Ρόζενμπεργκ», που είχε έδρα του την Αθήνα, μπήκαν στην αίθουσα συνοδευόμενοι από το διερμηνέα τους και τους απέσπασαν όλα τα έγγραφα της Κοινότητας με τη χρήση βίας. Ανατέθηκε στον πρόεδρο της Κοινότητας να ειδοποιήσει τις γυναίκες ότι έπρεπε, μέσα στις επόμενες 24 ώρες, να έρθουν να συναντήσουν τους άντρες τους, επί ποινή τουφεκισμού όσες δεν υπακούσουν. Έπρεπε να φέρουν μαζί τους όλα τους τα υπάρχοντα: κοσμήματα, λίρες, χαρτονομίσματα, καθώς και μερικά προσωπικά είδη και λίγα τρόφιμα.

Με τη σύγχυση και την άγνοια που τις διακατείχε, οι γυναίκες δεν μπορούσαν παρά να

υπακούσουν στις διαταγές. Στις 20 Ιουλίου, σχεδόν όλοι οι Εβραίοι της Ρόδου είχαν συλληφθεί και κρατούνταν σ' αυτό το αυτοσχέδιο στρατόπεδο συγκέντρωσης. Οι Γερμανοί τους απέσπασαν με τη βία κάθε αντικείμενο αξίας, ενώ επίσης λεηλάτησαν τα σπίτια, που είχαν βιαστικά εγκαταλειφθεί. Η Ιταλική Πολιτική Διοίκηση εξέδωσε διάταγμα, σύμφωνα με το οποίο όλα τα εβραϊκά ακίνητα και κινητά περιουσιακά στοιχεία κατάσχονταν υπέρ του Ιταλικού Κράτους.

Άξιο κρίνεται να σημειωθεί εδώ η έξοχη ανθρωπιστική στάση του Τούρκου Πρόξενου, Σελαχετίν Ουλκουμέν, ο οποίος παρενέβη για να σώσει, όχι μόνο άτομα τουρκικής υπηκοότητας, αλλά και οικογένειες ολόκληρες, έστω και με τις πιο αδύναμες αποδείξεις τέτοιας υπηκοότητας. Κατάφερε έτσι να αποσπάσει από τους Ναζί σαράντα περίπου Εβραίους. Για την πράξη του αυτή τιμήθηκε μεταπολεμικά με το τίτλο του «Δικαίου των Εθνών», από το Γιάντ Βασέμ.

Το μεσημέρι της Κυριακής της 23ης Ιουλίου 1944 ήρθε η διαταγή για αναχώρηση. Ήταν περισσότεροι από 1.600, μεταξύ των οποίων άντρες, γυναίκες, παιδιά και ηλικιωμένοι. Οι πιο δυνατοί από αυτούς έσερναν μαζί τους ότι είχαν μπορέσει να περισώσουν. Όσοι δεν περπατούσαν αρκετά γρήγορα δέχονταν χτυπήματα με τους υποκόπανους από τα όπλα των φρουρών, που ακολουθούσαν τη φάλαγγα με τις ξιφολόγχες εφ' όπλου και με άγρια λυκόσκυλα. Πέρασαν έτσι μέσα από την πόλη. Οι δρόμοι ήταν έρημοι. Οι Γερμανοί είχαν φροντίσει να χτυπήσει ο συναγερμός για αεροπορική επιδρομή. Φτάνοντας στο λιμάνι, στοιβάχτηκαν σε τρία παμπάλαια εμπορικά πλοία. Εκείνη η θλιβερή μέρα του καλοκαιριού του 1944 σηματοδότησε τον τερματισμό της εβραϊκής παρουσίας, που μετρούσε τόσους αιώνες στο νησί.

Ο πλους από τη Ρόδο στον Πειραιά ήταν φρικτός. Η ζέστη ήταν ανυπόφορη και τα πλοία ήταν τόσο γεμάτα, ώστε όσοι είχαν την ατυχία να είναι κλεισμένοι στα αμπάρια, δεν μπορούσαν να βγουν ούτε για μια ανάσα. Επτά άτομα πέθαναν στη διάρκεια του ταξιδιού και τα πτώματά τους πετάχτηκαν στη θάλασσα.

Έφτασαν στον Πειραιά στις 3 Ιουλίου 1944 και οδηγήθηκαν αμέσως στο **Χαϊδάρι**. Εκεί υπέστησαν αφάνταστους εξευτελισμούς και ταλαιπωρίες. Ο Ερυθρός Σταυρός δεν μπόρεσε να τους παράσχει νερό και φαγητό, παρά μόνο 36 ώρες μετά από την άφιξή τους. Οι γυναίκες χωρίστηκαν από τους άντρες. Τις ξεγύμνωσαν με τη βία για να σιγουρευτούν ότι δεν είχαν επάνω τους άλλα κοσμήματα. Ακόμα, προφανώς για να τους σπάσουν το ηθικό, άντρες, γυναίκες και παιδιά δέρνονταν και βασανίζονταν άγρια, μερικές φορές μέχρι θανάτου.

Στις τρεις ημέρες παραμονής στο στρατόπεδο οι Εβραίοι της Ρόδου άφησαν

άλλους δέκα νεκρούς..

Στις 3 Αυγούστου, αφού οι Γερμανοί αφαίρεσαν από τους Εβραίους τα χρυσά δόντια και τα γυαλιά, τους φόρτωσαν σε βαγόνια για κτήνη, 65 άτομα στο καθένα, σφραγίζοντας τις πόρτες τους. Η αποστολή αυτή ήταν η τελευταία αποστολή Εβραίων από την Ελλάδα. Το ταξίδι μέχρι την Πολωνία κράτησε 13 ημέρες. Στη διάρκεια του άλλα 100 περίπου άτομα πέθαναν και τα πτώματά τους πετάχτηκαν στα χωράφια κατά μήκος της γραμμής. Έφτασαν στο Αουσβιτς στις 16 Αυγούστου και, μετά από τη φοβερή διαλογή, περίπου 1.200 από αυτούς, όσοι δηλαδή κρίθηκαν πολύ αδύναμοι για εργασία στάλθηκαν απευθείας στους θαλάμους αερίων και στα κρεματόρια. Οι υπόλοιποι στάλθηκαν για βαρεία εργασία σε λατομεία, ανθρακωρυχεία και σιδηροδρομικές γραμμές. Οι γυναίκες υπέστησαν βιασμούς, στερώσεις και απάνθρωπα πειράματα, χωρίς κανένα οίκτο.

Παρόλο το σύντομο χρονικό διάστημα παραμονής τους στο στρατόπεδο, οι περισσότεροι πέθαναν από τις κακουχίες, την εξάντληση και τις αρρώστιες. Μόνο 150 περίπου από αυτούς, 120 γυναίκες και 30 άντρες, γλίτωσαν το θάνατο. Άξιο κρίνεται, ωστόσο, να σημειωθεί ότι, ακόμη και μετά την απελευθέρωσή τους από τα Συμμαχικά στρατεύματα, πολλοί, που είχαν μεταβληθεί κυριολεκτικά σε ζωντανούς σκελετούς, πέθαναν από την εξάντληση.

Μεταπολεμικά

Τα μέλη της Κοινότητας της Ρόδου μαζί με αυτά της Κοινότητας της Κω ανέρχονταν προπολεμικά σε 1.900, ενώ κατά την μεταπολεμική περίοδο ο συνολικός πληθυσμός των δύο Κοινοτήτων δεν ξεπερνούσε τα 200 άτομα.

Στις 6 Αυγούστου 1946, ο Γαβριήλ Χαρίτος εκλέγεται πρώτος δήμαρχος της ελεύθερης Ρόδου, σφραγίζοντας μία σκλαβιά 600 χρόνων.

Στη μνήμη των Εβραίων συμπατριωτών του ονόμασε την πλατεία της Εβραϊκής συνοικίας της Παλιάς Πόλης της Ρόδου σε «Πλατεία Εβραίων Μαρτύρων». Η ομόφωνη αυτή απόφαση του τότε Δημοτικού Συμβουλίου της Ρόδου αποτέλεσε την πρώτη επίσημη αναγνώριση από ελληνικής πλευράς του Εβραϊκού Ολοκαυτώματος στον Ελλαδικό χώρο.

Στην πλατεία Εβραίων Μαρτύρων το 2002, ο Δήμος Ροδίων έδωσε την άδεια για τη δημιουργία Μνημείου Ολοκαυτώματος στη Μνήμη των Ροδιτών Εβραίων που χάθηκαν στο Ολοκαύτωμα.

Ο Γαβριήλ Χαρίτος με την ιδιότητα του Δημάρχου της Ρόδου ήταν υπεύθυνος, από πλευράς Δήμου Ρόδου για τη διοργάνωση, σε τοπικό επίπεδο, των συνομιλιών μεταξύ Ισραήλ, Αιγύπτου και Ιορδανίας, που είχαν ως αποτέλεσμα την υπογραφή διμερών συμφωνιών κατάπαυσης του πυρός τον Φεβρουάριο και τον Απρίλιο του έτους 1949, βάσει των οποίων παγιώθηκαν τα σύνορα του νεοσύστατου εβραϊκού κράτους με την Αιγυπτο και την Ιορδανία από τότε μέχρι και τον Πόλεμο των Έξι Ημερών του 1967.

Οι διαπραγματεύσεις μεταξύ Ισραήλ, Αιγύπτου και Ιορδανίας πραγματοποιήθηκαν υπό την αιγίδα του ΟΗΕ στο "Ξενοδοχείο των Ρόδων" από τις 12 Ιανουαρίου έως τις και τις 4 Απριλίου 1949.

Σήμερα ζουν στη Ρόδο περίπου 40 Εβραίοι. Η Συναγωγή δεν εξυπηρετεί μόνο τα θρησκευτικά τους καθήκοντα, αλλά παραμένει ανοικτή για τους τουρίστες που την επισκέπτονται λόγω του μεγάλου ιστορικού και αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος που παρουσιάζει.

Το 2002 ο Δήμος του νησιού ενέκρινε την τοποθέτηση Μνημείου Θυμάτων Ολοκαυτώματος στην πλατεία Εβραίων Μαρτύρων, όπου βρισκόταν παλιά η εβραϊκή συνοικία. Στη Ρόδο διατηρείται επίσης εβραϊκό νεκροταφείο.

ΠΗΓΗ: rokar-rokar.blogspot.com, 20.4.2020

***Πηγή φωτογραφιών ν:** Ρουβήμ Καρασάββας